

İSVEÇ'İN SICAK DENİZLERE İNME ARAYIŞI: ARSLAN AĞA'NIN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAKİ DİPLOMATİK MİSYONU (1670)*

*Mahmut Halef CEVRİOĞLU***

Öz: Osmanlı İmparatorluğu, XVII. yüzyıl ortasında toprak büyüklüğü açısından kaydettiği büyümeyle bir yeniden ihya sürecine girmiş ve bu süreçte Köprülü Mehmed ve Fazıl Ahmed Paşalar amil faktörler olmuşlardır. Ancak baba-oğul Köprülü sadrazamlarının askeri seferleri, Osmanlı Devleti'nin bu dönemde daha barışçıl addedebileceği adımlarını gölgede bırakmamalıdır. Özellikle Fazıl Ahmed Paşa döneminde Ragusa'ya, Ceneviz'e, Fransa'ya ve İngiltere'ye ticari ayrıcalıklar tanınmış ve bu ayrıcalıkların teminatı ahidnamele sağlanmıştır. Mevcut çalışma, Fazıl Ahmed Paşa'nın dolaylı stratejisinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz ya da Doğu Avrupa'da askeri seferlere çıkarken sair Avrupalı devletlere ahidname vererek tarafsızlıklarını temin etmeyi sağlamak olduğunu iddia etmektedir. Bunun için de İsveç Krallığı, 1660'ların sonunda Arslan Ağa isimli bir Osmanlı aracısını padişah nezdine yollayıp benzer bir ahidname talep ettiğinde Osmanlı'nın cevabı müspet olmuş ancak İsveç idaresi, teşebbüsün devamını getirmemeyi seçmişti. Arslan Ağa'nın neşredilmemiş sefaretnamesini temele alarak bu çalışma, İsveç'in ahidname talebini XVII. yüzyıl Avrupa-Osmanlı münasebetleri bağlamına oturtmayı ve Arslan Ağa'nın kimliğinin teşhisine daha önce dikkatten kaçmış verilerle katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: İsveç, Kırım Hanlığı, Fazıl Ahmed Paşa, Sultan IV. Mehmed, Köprülüler, Akdeniz, Hollanda Cumhuriyeti.

The Swedish Bid for the Warm Seas: Arslan Aga's Diplomatic Mission to the Ottoman Empire (1670)

Abstract: The Ottoman Empire is considered to have undergone a revival period throughout the mid-seventeenth century due to the empire's territorial expansion during the grand vizierates of Köprülü Mehmed and Fazıl Ahmed Pashas. However, the bellicosity of the father-and-son grand viziers should not overshadow the economic peace treaties (capitulations) issued for European powers (such as Ragusa, France, England and Genoa) during Fazıl Ahmed Pasha's incumbency. The present study argues that the pasha's strategy was implicitly built upon constructing peaceful relations with third parties during the Ottoman conflicts in Eastern Europe or in the Mediterranean. Hence, when a similar peaceful connection was desired by the Swedish Kingdom in late 1660's by the

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 17.08.2020 - 04.03.2021

Bu çalışma, 2017 yılında 7. *Uluslararası Balkan Yıllık Konferansı*'nda (IBAC, 2017, Kosova) sunulan "A Swedish Envoy to Fazıl Ahmed Pasha: Aslan Aga's Relazione" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

** İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü Doktora öğrencisi. halefcevrioglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0079-8134

dispatch of a certain Ottoman agent named Arslan Aga to the Ottoman Porte, the Ottoman response was positive, even though the Swedish politics later drove the undertaking to a dead end. Relying primarily on Arslan Aga's unedited *relazione*, the present study contextualizes the incomplete Swedish demand of capitulation and tries to contribute to Arslan Aga's identification via formerly unexhausted data.

Keywords: Sweden, the Crimean Khanate, Fazıl Ahmed Pasha, Sultan Mehmed IV, the Köprülü, the Mediterranean, the Dutch Republic.

Giriş

Köprülü sadrazamlarının XVII. yüzyıl ortasındaki uzun iktidarları süresince Mehmed (g. 1656-1661) ve Fazıl Ahmed Paşalar (g. 1661-1676), Osmanlı İmparatorluğu'nun kısa süreli ihyasının mimarları haline gelmişlerdir. Kuşkusuz baba-oğul sadrazamların bu mertebeye yükselmesinde amil olan faktörler, imparatorluğa bu değişim ve dönüşüm çağında yaşattıkları siyasi ve iktisadi başarıları (Kissling, 1972; Çalışır, 2016; Bekar, 2019). Önderlik ettikleri askeri seferlerle Osmanlı İmparatorluğu, Merkezi-Doğu Avrupa'da ve Doğu Akdeniz'de en geniş sınırlarına ulaşmıştır denebilir. Köprülü Mehmed ve Köprülü Fazıl Ahmed Paşaların askeri ve teşkilatî yetenekleri, yine de nispeten daha az çalışılmış olan barış yanlısı siyasi adımlarını ya da daha net belirtmek gerekirse yabancı devletlere sağlamış oldukları ticari ayrıcalıkları (*'ahdnâme*) gölgede bırakmamalıdır.

Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın gerçekleşen seferler sonucunda Osmanlı Devleti'nin en problemlili üç komşusuyla bağladığı barışlar yeterince bilinmekte olduğundan bunlara kısaca değinmek, yeterli olacaktır. Avusturya Habsburgları ile imzalanan Vasvár Muahedesi (1664), Girit kuşatması ardından Venedikle imzalanmış olan barış (1670) ve Lehistan ile imzalanmış olan Buczacz (1672) ve Zrownö (1676) barışları. Bunların her biri, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın nihayete erdirmiş olduğu askeri seferler sonucu imzalanmış olan sulh anlaşmalarıydı. Ancak mevcut çalışmanın amacı, askeri mücadelenin yaşanmadığı devletlerle bağlanmış olan ticaret anlaşmalarını ele almaktır. On beşinci yüzyılda Cenevizlere ve Venediklilere verilmiş olan ahidnameler, on altı ve on yedinci yüzyıllarda sırasıyla diğer Avrupa devletlerine de taleplerine cevaben sağlanmıştı: Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi dönemin büyük güçleri on yedinci yüzyıla geldiğimizde ticari ayrıcalık sahibi devletlerdi. Bu doğrultuda Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın da Osmanlı İmparatorluğu'nun ahidname ısdarına dair bir politikası olduğu söylenebilir.

Öncelikle Osmanlı vasallarından Dubrovnik'in (Ragusa) 1662 yılında ticari ayrıcalıkları yenilenmiştir (BOA, A.DVNS.DVE.d 15/3, s.117-119). Keza bir asırdır İstanbul'da resmi varlık göstermeyen Ceneviz de 1665 yılında tekrar bağımsız bir ticaret devleti olarak tanınmış ve hem Hollanda'nın hem de İngiltere'nin elde etmiş olduğu 'yüzde üç gümrük oranı' ayrıcalığını

kazanabilmişlerdir (Pàstine, 1952). Bu iki devlete de ahidnamelerinin Venedikle süregelen Girit Seferi sırasında verildiğini hatırlatmakta fayda var. Benzer şekilde Hollanda mukim elçisi de her ne kadar yeni bir ahidname alamasa da imtiyazlarının geçerliliği konusunda, 1668 yılında bir güvence elde edebilmiştir (Coljer, 1668). Fransa 1673'te ve İngiltere hem 1662 hem de 1675 yıllarında yeniden ahidname ısdar ettirebilmişlerdir ki (De Groot, 2003, ss. 598-600) bu dönemin de Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki kara seferlerine denk geldiğini belirtmeliyiz.

Öyle gözüküyor ki uzun süredir Akdeniz'de varlık göstermiş olan bunca devletin arasına en az Hollanda ve İngiltere kadar Akdeniz'e uzak olan İsveç de bir noktada katılmayı arzu etmiştir: Kırım'dan Stockholm'e gönderilen bir elçi, 1669'da İsveç Kralı tarafından yine elçilik üzere Osmanlı nezdine ahidname talebiyle yollanmıştır. Her ne kadar Arslan Ağa adlı bu elçinin kimliğinin tam teşhisi mümkün olmasa da İsveç ile Osmanlı arasındaki müzakerelerinin kısa bir özetini çıkardığı sefaretnamesinin (*relazione*) bir kopyası, günümüze intikal etmiştir. Mevcut çalışma, Arslan Ağa'nın bu sefaretnamesini dönemselleştirmeye çalışacaktır.

1. Osmanlı-İsveç Temasları

XVII. yüzyılda Stockholm ile İstanbul arasında vazife görmüş elçi sayısı, ihmal edilebilecek derecede az olmakla beraber örneklerin de zaten tek taraflı bir şekilde İsveç'ten Osmanlı'ya diplomatik misyon gören kimseler olduğu söylenebilir. Wolmar Farensbach (1629), Paul Strassburg (1632-1633) ve Jakob Rebenstock (1644) gibi isimler, Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) döneminde Osmanlı vasallarıyla Erdel Beyliği'nin yardımını talep etmek adına Osmanlı İmparatorluğu'nun yolunu tutmuşlardır (Szilagyi, 1882; Mörner, 1956; Hammer, 1835, ss. 247-8). Ardından gelen elçiler de İsveç-Lehistan-Moskova arasında cereyan eden II. Kuzey Savaşı (1655-1660) kapsamında yine Osmanlı vasallarının İsveç'e desteğini temin etmek istemişlerdir: Doğu Baltık limanlarının kontrolü için yapılan bu mücadelede İsveç Kralı X. Karl Gustav (h. 1654-1660), 1657 yılında önce Claes Rålamb isimli elçisini Kırım Hanlığı'nın İsveç'e yardımını sağlama amacıyla İstanbul'a yollamış; bu misyon sona ermeden de Gotthard Welling adlı başka bir elçiyi Erdel Beyliği'nin yardımını talep etmek için Osmanlı başkentine göndermiştir. Çalışmamızın konusu açısından Welling'in Osmanlı merkezi idaresine sunmuş olduğu arz (*memoriale*), önemlidir (Ådahl, 2006; Babinger, 1937).

Welling'in arzı, henüz 1650'ler gibi erken sayılabilecek bir tarihte Moskova Devleti'nin "Rumları, Sırları ve Bulgarları özgürleştirmeyi" kısaca Ortodoks Osmanlı tebaasını iktidara karşı ayaklandırmayı planladığını belirtiyordu. Bu doğrultuda Osmanlılar'ın, İsveç'e yardım amacıyla Erdel Beyliği'ne izin vermesi ve böylece büyümekte olan Rus tehdidini engellemesi münasip olurdu (Meyer,

Semenova, Florya, Khavanova ve Schwartz, 2007, s. 434). Her ne kadar bu öneri, retrospektif olarak baktığımızda biraz fazla öngörülü gibi gözükse de iddiaların çok da mesnetsiz olamayacağını düşünmekte fayda var. Zira İstanbul'daki Rum Kilisesi Patriarkı III. Parthenios, Rus Çarı'yla işbirliği yaptığı zannıyla Osmanlı idaresi tarafından Mart 1657'de asılarak idam edilmişti (Runciman, 1968, s. 344). Keza Atina asıllı bir Rum keşişin de (akademik yazında bilindiği adıyla 'Peder Daniel') bu tarihlerde Avrupa çapında bir Hıristiyan koalisyonu kurmak ve Mora'yı işgal ettirip Balkan halklarını isyana teşvik etmek istediği bilinmektedir¹.

Kısaca 1669 öncesi Osmanlı-İsveç temasları, İsveç Krallığı'nın Osmanlı vasallarını kendi eksenine çekip siyasi ittifak kurma çabasına odaklanmaktaydı. Bu durumun iki devletin, Avrupa'nın nispeten çeperinde sayılabilecek konumlarından kaynaklandığı söylenebilir. Hem Osmanlı İmparatorluğu hem de İsveç Krallığı; Avusturya Habsburgları, Lehistan ve Moskova Devleti gibi ortak komşularla muhatap olmaktadır. Ayrıca XVII. asırda Moskova Devleti'nin Ortodoks milletler üzerinde hâkimiyet kurarak Doğu Avrupa'da siyasi nüfuzunu artırması ihtimali, iki devletin de işine gelmeyecek bir meseleydi.² Bu şartlar altında hem Kırım Hanlığı'ndan yola çıkan Arslan Ağa'nın Stockholm'de ittifak arayışlarına girmesi hem de İsveç'in aynı elçiyi gerek Moskova karşıtı bir blok oluşturma gerekse Akdeniz ticaretinden pay alma adına Osmanlı nezdine göndermesi, anlaşılabilir arayışlardır.

2. Arslan Ağa'nın Kimliğine Dair

Akademik yazında Arslan Ağa'ya doğrudan dikkat çeken çalışmayı Kaj Ettliger, "Aslan Aga-turkisk ambassadör till Sverige eller svenskt sändebud med diplomatiska uppdrag till Turkiët?" başlığı ile yayınlamıştır (Ettliger, 1998). Ettliger, makalesinin girişinde Lehman ve Werblowsky tarafından kaleme alınan "A Mysterious Tombstone in Ouderkerk and an unknown Sephardi Ambassador" başlıklı çalışmayı tartışmaya açmıştır (Lehman ve Werblowsky, 1993'den aktaran Ettliger, 1998, s. 3). Buna göre Lehman ve Werblowsky, 1673 yılında Amsterdam'da vefat edip mezar taşına "IV. Mehmed'in İsveç'e elçisi"

¹ Her ne kadar Peder Daniel, bu çılgın fikrine o dönemde (II. Kuzey Savaşları) alıcı bulamadıysa da kendi gibi Ortodoks olan Kazaklar adına elçilik vazifesiyle gittiği İsveç'te itibar görüp, İsveç Krallığı'nda Daniel Oliveberg adıyla asalete kavuşmuştur (Kotljarchuk, 2006, ss. 245-6).

² İsveç'in Moskova korkusu, sonraki yıllarda da devam etmiş ve 1677 yılında Kırım'dan gelen başka bir elçinin ittifak önerisine dair Kraliyet Şurası'na hitaben dönemin kralı XI. Karl "Han ve bizim aramızda en azından görüntüde bir dostluk bulunması Moskova'yı dizginlemeye yarayacaktır (åth minstone apparencen utaf en god wänskap emellan Oß och Cham torde kunna tiäna till att hålla Muscowiten innan om skränckerne)" yorumunda bulunmuştu (Zetterstéen, 1952, ss. 8-9).

ifadesi düşülen Moses bin Jehuda Beبری isimli bir Musevi'ye dikkat çekmişler, Ettlenger de bu elçinin kim olabileceği konusunda iz sürmeye girişmiştir.

Ettlenger'in belirttiği üzere Moses Beبری ismi, ne dönemin Amsterdam Yahudi Cemaati'ne kayıtlıdır ne de İsveç'e bu yıllarda böyle bir kişinin geldiğine dair arşiv belgesine rastlanabilmiştir. Ancak İsveç arşivlerinde, 1669 yılında Kırım'dan İsveç'e gelip, İsveç elçisi olarak geri yollandığı Osmanlı İmparatorluğu'nda 1671 yılında bulunan Arslan Ağa isimli bir şahsiyetin varlığına şüphe yoktur. Bu durumda Ettlenger, Moses Beبری ile Arslan Ağa'nın aynı kişi olup olamayacağını sorgulamış ancak kesin bir kanıya varamamıştır. Her ne kadar bu varsayımını kuvvetli görse de Ettlenger, kesin bir kanıt bulmadan nihai bir yargıya varmak istememiştir.

Yeniçağ Osmanlı bürokrasisi (dönemin pek çok Avrupalı devletinin aksine), kendi içinde ihtisaslaşmış bir diplomatik hizmet kadrosu bulundurmadığından diplomatik misyonlara tercüman, çavuş ya da müteferrika gibi saray görevlilerini gönderdikleri iyi bilinmektedir. Osmanlı elçilerine dair prosopografik bir çalışma yapılmadığından tam olarak ne tür nitelikleri haiz kişiler olduklarını bilemesek de pek çok örnekte yabancı dil bilenlerin (genellikle mühtediler) bu tarz görevlere yollanmış olduklarına denk gelmekteyiz. Benzer şekilde 1641 yılında Sultan İbrahim'in cülusunu bildirmek için Hollanda'ya varmış olan Mustafa Ağa da İtalyanca ve İspanyolca'yı iyi bilen, Yahudi asıllı bir Osmanlı çavuşu olarak kayıtlara geçmiştir (Aitzema, 1660, ss. 245-246). Bu da bizlere otuz yıl kadar sonra Arslan Ağa isimli Osmanlı elçisinin aslında Yahudi asıllı olması ve diplomatik görevlere çıkması fikrinin çok da imkânsız olamayacağını ifade etmelidir.

Nihayetinde Ettlenger'den takriben yirmi yıl sonra Arslan Ağa hakkında kısmen biraz daha fazla kanıt sahibiz. Yukarıda da belirtildiği üzere burada hem Arslan Ağa'nın kimliğine dair yeni gün yüzüne çıkan bulgulara değinmeyi hem de Köprülüler dönemi Osmanlı-İsveç temasları ve Osmanlı dış politikası ekseninde Arslan Ağa'nın diplomatik görevinin nereye yerleştirilebileceğini tespit etmeyi amaçlamaktayız.

3. Arslan Ağa'nın Avrupa Yolculuğu

II. Kuzey Savaşı'nı (1655-1660) müteakiben Bahçesaray ve Stockholm arasında yoğun denebilecek bir elçi ve nâme trafiği hâsıl olmuştu. Savaşın bitiminden yıllar sonra dahi, mesela literatürde gördüğümüz kadarıyla 1668 yılında, İsveç'e Kırım'dan iki mektup yollanmış ve 1670 yılında da Kutluca Mirza ve Hacı Giray adlı iki elçi, Kırım Hanı Adil Giray'ı Stockholm'de temsil etmişlerdi (Pylypchuk, 2016, s. 256). Dönemin Danimarka daimi temsilcisine göre Kutluca Mirza'nın ve Hacı Giray'ın Mart 1670'te gerçekleşen ziyaretinde asli mesele, II. Kuzey Savaşı sırasında Tatarlara esir düşenlerin kurtarılması için İsveç yetkililerinin ödemesi

gereken fidyelerdi (Juels, 1836, s. 204)³. Danimarka mukim elçisi, fark etmiş olmasa da 1669 yılında da Stockholm’de bir Kırım elçisi belirivermiş ve yanında (Adil Giray Han’ın sadrazamı olan) Murteza Ali Ağa’nın İsveç’e yolladığı mektubu getirmişti (Pylypchuk, 2016, s. 256). Mektubu İsveç idaresinin nazarına taşıyan kişi ise Arslan Ağa’ydı.

İsveç Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir anlaşma fikrini öne süren Arslan Ağa’ya dair İsveç Kraliyet Şurası zabıtlarını (*Rådsprotokoll*) Ettliger çıkarmıştır. Bunlara göre Arslan Ağa, büyüyen Moskova tehdidine karşı İsveç ile Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti arasında bir ittifak kurulması ayrıca İsveç’e ticari açıdan ayrıcalıklı bir merteye verilmesi fikrine dikkat çekiyordu. İngilizlere tanınana benzer şekilde İsveç’e de % 3 gümrük oranı uygulanmasıyla beraber, İsveç tüccarının hem Akdeniz hem de Karadeniz limanlarında (Kırım dâhil) ticaret yapması söz konusu olmalıydı. Arslan Ağa’nın bu önerilerinin kendi fikri mi olduğu yoksa Kırım Hanlığı’nın bir projesi mi olduğunu bilmek güç. Ancak bu teklif, İsveç Kañçaları Magnus Gabriel de la Gardie’nin ilgisini uyandırmış ve Arslan Ağa, bu sefer İsveç elçisi olarak görevlendirilip bir anlaşma bağlaması için Osmanlı İmparatorluğu’na yollanmıştır (Ettliger, 1998, ss. 6-7)⁴. Arslan Ağa’nın görevinin geri kalan kısmını, bugün İsveç Milli Arşivi’nde (*Riksarkivet*) mahfuz kendi sefaretnamesinin kopyasından takip etmek mümkündür⁵.

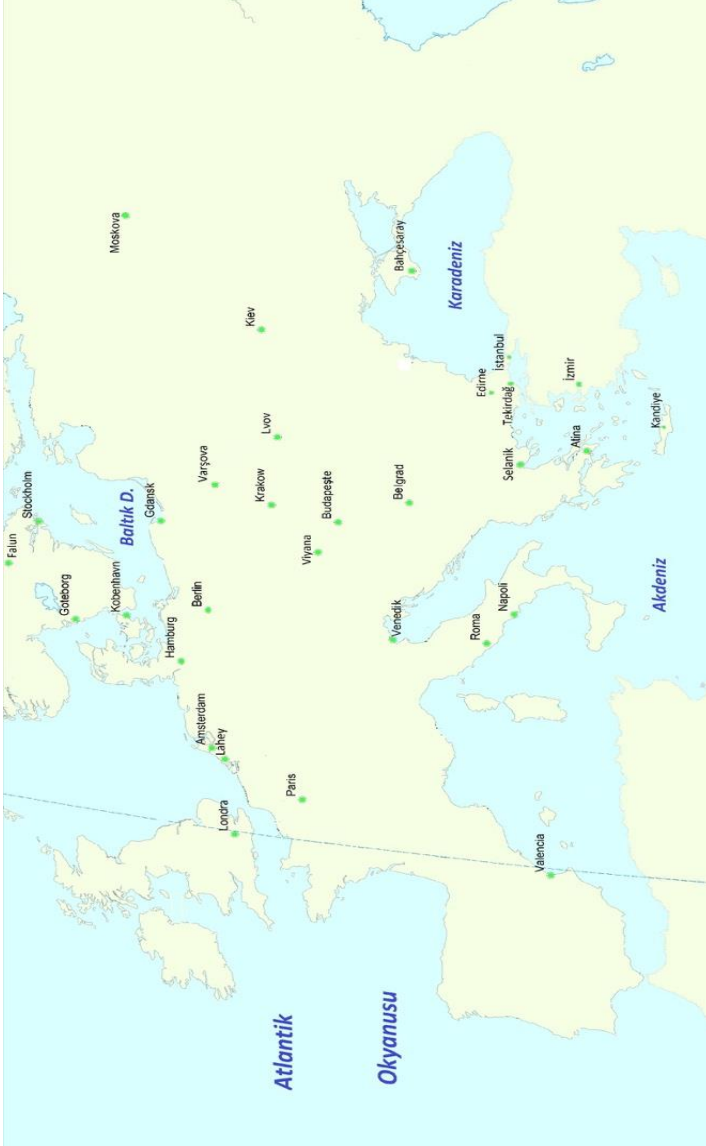
İçeriğine geçmeden önce sefaretnamenin kendisinden bahsetmekte fayda var. 1671 yılına tarihlendirilmesi gereken sefaretnamenin İsveççe kaleme alınmış olmasından ötürü Arslan Ağa’nın, misyonu çerçevesinde başından geçenleri bir İsveç saray memuruna muhtemelen Avrupa dillerinden birinde (Latince, İtalyanca, İspanyolca, Ladino vb.) anlatmış ve bu memurun da dinlediklerini İsveççeye çevirmiş olduğunu varsaymaktayız. Keza dönemin diğer sefaretname ve seyahatnamelerinde olduğu şekilde belgeye tasvir (*Beskrifning*) değil de anlatı (*Berättelse*) yaftasının yapııştırılmış olması da buna işaret etse gerekir. Dört varaklık sefaretname metninin sonuna bir varaklık kendine has İtalyanca bir gramer ve sözdizimiyle yazılmış bir arz da (*memoriale*) iliştilmiştir ki bu arzın

³ Benzer fidyeye görüşmeleri 1670’lerde Kırım’dan Berlin’e yollanan elçiler tarafından da sürdürülmekteydi (Kármán, 2016, ss. 152-154).

⁴ Kañçaların Arslan Ağa’yı ağırlayıp Kırım’a geri yolladığına dair Han’ın vezirine yazmış olduğu nezaket mektubu basılmıştır (Wieselgren, 1839, ss. 82-3). Lakin bu mektupta Arslan Ağa’nın yeniden İsveç adına elçi olarak görevlendirildiğine dair bilgiye rastlamak mümkün değildir.

⁵ Riksarkivet (İsveç Milli Arşivi) [RA], Turcica, Vol. 4: *Plenipotentiarien Arslan Agas Berättelse om sin Beskickning 1667*. Sefaretname sureti, tarihsiz olsa da sonradan yapılan bir müdahale ile sehven 1667’ye tarihlendirilmiştir. Bu noktada sefaretname suretinin kendi hazırlamış olduğu dijital görüntülerini tarafıma ulaştıran Dr. Evren Küçük’e (Kastamonu) ve talebim üzerine vesaiki resmi standartlarda dijitalleştirip şahsıma yollayan İsveç Milli Arşivi görevlisi Jans Mispelaere’ye teşekkürlerimi arz ederim.

1670 yılında Osmanlı idaresine sunulmuş olduğu, üzerine not edilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla metin, Arslan Ağa sefaretnamesinin aslı değil de bir sureti formunda günümüze intikal etmiş olduğundan üzerinde Ağa'ya has bir imza ya da (mühür basılması gereken kısım “L.S.” özellikle belirtilmiş olmasına rağmen) mühür bulunmamaktadır.

Harita 1. Batı Avrasya

Şimdi Ağa'nın hikâyesine geri dönebiliriz: İsveç sarayını terk ettikten sonra Arslan Ağa, güneye doğru yol alıp Viyana'ya, Habsburg İmparatoru Leopold'un yanına gelmiştir. Dönemin bir gazetesine göre ellerinde İsveç'ten bir mürur tezkiresi ve yanlarında on iki at bulunan Arslan Ağa ile başını çektiği "yedi kişilik Tatar heyeti" 1669 Ağustos'unun sonuna doğru Viyana'ya varmışlardı (*Ordinarie Post-Zeitung*, Num. 71, Viyana-28 Ağustos 1669). Burada Ağa'nın konaklama masraflarının Habsburg sarayı tarafından karşılandığı ve kendisinin kimi mektupları, Habsburg idaresine teslim ettiği bilinmekteyse de (Ettliger, 1998, s. 7; Ivanics, 1999, s. 49), herhangi bir önemli siyasi maslahat görülmemiştir. Zaten gerek Arslan Ağa'nın sefaretnamesinde belirttiğine gerekse dönemin gazetesinde yer alan habere göre İmparator Leopold, heyeti çabucak Budin'e yollamıştır. Ağa, Budin'den de (kendi güzergâh belirtmediği için) muhtemelen Erdel ve Lehistan üzerinden ilerleyerek Kırım'a varmıştır (*Ordentliche Wochentliche Post-Zeitungen*, Num. 37, Viyana-1 Eylül 1669; RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 1a).

Kırım'da Adil Giray Han'a (h. 1666-1671) İsveç Kralı XI. Karl'ın mektuplarını teslim eden Arslan Ağa, yeniden yola çıkmak üzere hazırlanmıştır. Bu sefer Tatar Hanı, kendisinden Girit'e gidip yıllardır süren Kandiye Kalesi'nin muhasarasını yeni bitirmiş Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa ile görüşmesini istemiştir. Han ayrıca Sultan IV. Mehmed (h. 1648-1687) ve sadrazam için mektuplar hazırlatmış ve Arslan Ağa'ya emanet etmiştir. Ancak çetin kış şartlarından ötürü Arslan Ağa, seyahate başlamak için beş ay kadar Kırım'da beklemek zorunda kaldığını not etmiştir (RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 1a). Bu beş ayın ne zamana denk geldiğini bilemesek de muhtemelen Ağa, henüz Kırım'da istirahatteyken Osmanlı başkentine ulaşmaya çalıştığı haberleri, 1669'un Kasım ayında İstanbul'a varmıştı (*The London Gazette*, # 539, 12-16 January 1670).

Kışın bitimiyle Arslan Ağa, İstanbul'a giden bir gemiye binmiş ve ardından da Girit'e geçmeye girişmiştir. Ancak, daha Marmara Denizi'nden çıkamadan Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın yakında döneceğini öğrenmiştir. Bunun üzerine Sadrazam'ı karşılamak için Ağa'nın karada kalması icap ediyordu. Arslan Ağa'nın anlatısı, bu noktada kısmen tarihi gerçeklerle çelişir. Öyle ki Ağa, her ne kadar Gelibolu'ya geçip on bir gün kadar Sadrazam'ı beklediğini belirtse de (RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 1b), döneme ait bir vekayinamede Fazıl Ahmed Paşa'nın önce Gelibolu iskelesinden karaya çıkmak istediği ancak bu fikrinden vazgeçip Tekirdağ'da (Rodosta'da) zemine ayak bastığını görmekteyiz (Aydın, 2016, s. 165). Arslan Ağa, sefaretnamesinde herhangi bir tarih vermediği için bu hususta kronolojiyi yakalamak basit olmasa da döneme ait yabancı bir tarihçede Sadrazam'ın Tekirdağ iskelesine inişi, 14 Haziran olarak

belirtilmiş (BnF-Ms Français 14679, v.170b),⁶ ilgili Osmanlıca kaynakta da 22 Haziran tarihi verilmiştir (Aydın, 2016, s. 165). Arslan Ağa, Gelibolu ile Tekirdağ'ı karıştırıyor gibi gözükse de nihayetinde Haziran ayında bir vakit, Fazıl Ahmed Paşa ile karada görüşüğünü iddia etmektedir.

Kendi ifadesine göre Ağa, Fazıl Ahmed Paşa iskeleye indiği gibi yanına gidip Tatar Hanı'nın mektubunu takdim etmiş ve İsveç Kralı ile görüşülen mevzuları hızlıca Sadrazam'a özetlemiştir (RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 1b)⁷. Ardından da Fazıl Ahmed Paşa'nın buyruğu üzere kendisine hem Tatar Hanı'nın hem de İsveç Kralı'nın Sultan Mehmed'e yolladığı mektupları teslim etmiş ve Paşa, anında bu mektupların muhtevasını idraka girişmiştir. Arslan Ağa'nın ifadesiyle Ahmed Paşa, mektuplardan hoşnut kalmış ve Ağa'ya kendilerini Edirne'ye kadar takip etmesini emretmişti.

Temmuz ayı başında Edirne'ye vardıklarında⁸ artık Arslan Ağa, devletin en üst yetkili merci olan Fazıl Ahmed Paşa ile enikonu görüşmeye girebilecekti. Dönemin İngiltere temsilciliğine göre Fazıl Ahmed Paşa, henüz otuz iki yaşını geçmemiş, sağduyusu yüksek, “para ile ayartılamayacak” ve iyi huylu bir adamdı (TNA, SP 97/19, v. 150b)⁹. Kendini ava fazlasıyla kaptırmış olan Sultan IV. Mehmed ise¹⁰ geri kalan devlet işleriyle beraber dış politikasını da (savaş ya da barış) tamamen Fazıl Ahmed'e bırakmıştı desek yersiz olmaz.

⁶ François Pétis De Lacroix, *Estat de la marine de l'Empire Othoman, et le journal de l'armée navalle*, (Bibliothèque nationale de France [BnF], MS Français 14679), 1675 sonrası, v. 170b: “9e Juin: Il quitta donc le 9e Juin l'Isle de Chio, et ayant passé en cinq jours a Rodosta, ou il trouva quantité de chevaux, de carrosses, et de chariots, qui l'atendoient, il arriva le 17e à Adrianople”.

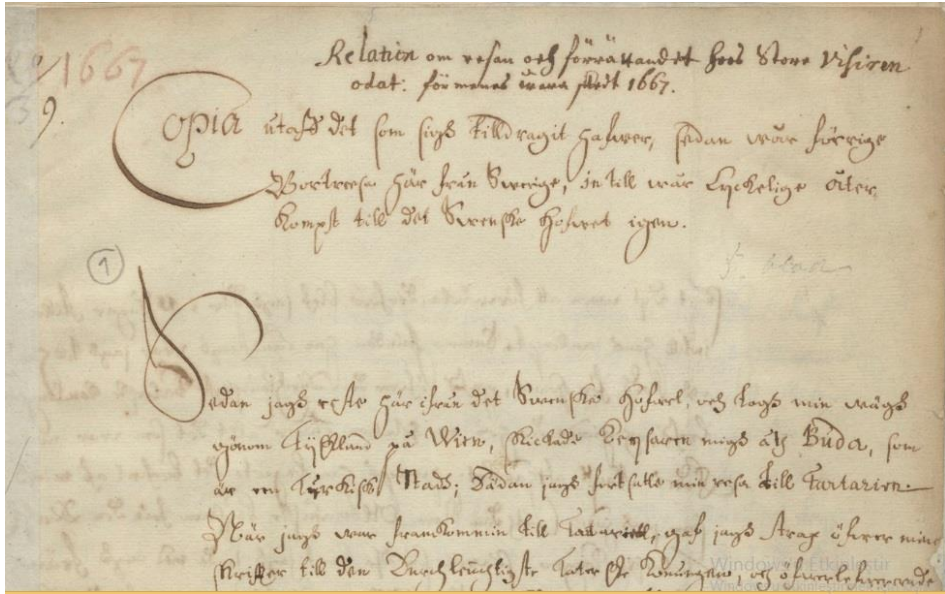
⁷ RA /TURCICA// Volume 4: *Plenipotentiarien Arslan Agas...*, v. 1b: “Samma stunden han landsteegh war jagh till handt och stodh för honom, gaf öfwer den Durchleuchstigste Taterske Konungens bref, och giorde der hos een Relation öfwer allt det som war medh Eders May:tt affhandlat”.

⁸ Osmanlı müverrihleri (Silahdar Mehmed, Abdurrahman Abdi, Mustafa bin Musa), 13 Safer 1081'in [2 Temmuz 1670] Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa ve Sultan IV. Mehmed'in Edirne yakınında buluştukları gün olduğunda ittifak etmişlerdir (Derin, 1993, s. 302; Karaçay-Türkal, 2012, s. 580; Aydın, 2016, s. 166).

⁹ George Etherge'in 3 Mayıs 1670 tarihli mektubu. İngiltere Devlet Arşivleri'nden gerekli fonların dijital görüntülerini paylaşan Dr. Ömer Gezer'e (Hacettepe) teşekkür ederim.

¹⁰ Hollanda temsilcisi Colyer ilginç bir yorumla sadrazam, valide sultan ve yeniçerilerin, büyük avlar organize edilmesi yoluyla padişahın dikkatinin dağıtılması ve böylece kardeşlerine bir zarar vermekten alıkonması noktasında hemfikir olduklarını yazmaktadır. NA, RDW, 3.01.17, 903 (Pera, 14 Kasım 1670) “den Coninck schynt geen Ruht te hebben, so lange syne Broeders buyten syne Macht werden gehouden, den Groten Vizier met de Coninginnen moeder ende jannitzaren op dat point ... eens synde, maecket alyty daer ontrent eene diversie, gelyck nu wederomme door het aenstellen van eene generale Jaecht is geacht”.

Fazıl Ahmed Paşa, daha önce de uluslararası anlaşmalar bağlama(ma)da hususi hassasiyet göstermiş bir devlet adamıydı. Detaylandırmak gerekirse 1665 yılında Habsburg murahhası Kont Walter Leslie ile yapılan barış görüşmelerini şahsen idare etmiş (Kolçak, 2017, s. 53); öte yandan kendisi Kandiye muhasarası için Girit'teyken yokluğunda Osmanlı idaresinin Fransızlar ile yeni bir ahidname imzalamasını katiyen yasaklamıştı (Pâstine, 1952, s. 48). Resmi maslahatını Sadrazam ile görüşmesi gereken Arslan Ağa'nın huzura kabul için tam "iki ay" beklemesi gerekmişti. Nihayetinde Sadrazam'ın eşiğine vardığında da (tarih, takriben Ağustos 1670), İsveç Krallığı'nın ahvaline dair sorguya çekilmişti. Bu görüşme esnasında Arslan Ağa, Sadrazam'a bir arz (*memoriale*) sunmuştu (RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 5a-b)¹¹. İsveç'in Osmanlı idaresi ile teşrik-i mesaisine dair tafsilat sadece burada verildiği için arz metni, biraz daha detaylı bir muayeneye muhtaçtır.

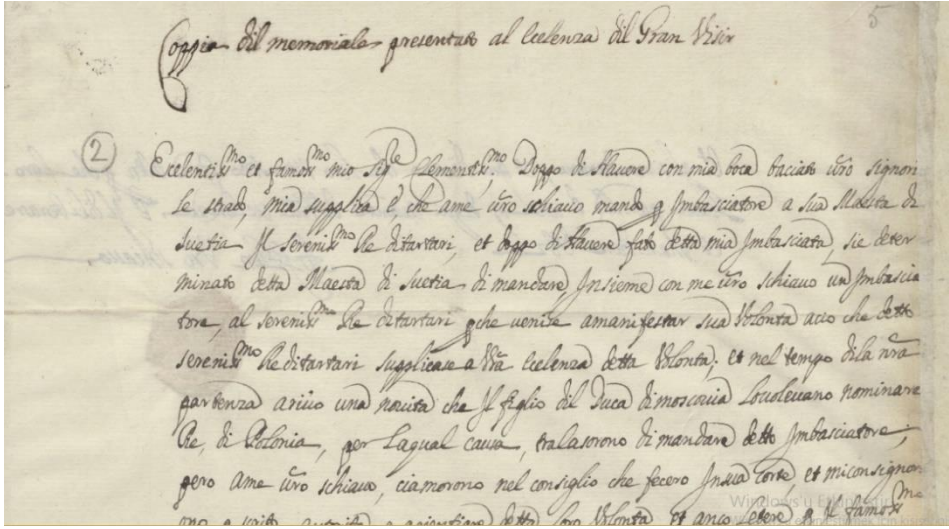
Resim 1. Arslan Ağa'nın Raporunun İlk Sayfası

4. Arslan Ağa'nın Sunduğu Arz

Arzın başında Arslan Ağa, İsveç Krallığı tarafından Kırım Hanlığı'na ve Osmanlı Devleti'ne yollandığını anlatmaktadır. Yola çıkmadan önce Stockholm'e gelen bir sözcü, Moskova Çarı'nın, oğlunu yeni Lehistan Kralı seçtirmeye çalıştığını haber vermişti. Arslan Ağa, cümlesinin devamında herhangi bir Rusya karşıtı ittifaktan

¹¹ Bu arz sefaretnamesinin sonuna iliştirilmiş olup, İsveççe olan sefaretnameden farklı olarak İtalyanca kaleme alınmış olduğundan, muhtemelen sadrazama sunulanla birebir aynı metin olsa gerektir.

bahsetmemekte ve ticari konulara geçmektedir. Ancak yine de Ağa'nın bu meseleye öncelik vermesi, makul görülmelidir: Moskova ve Lehistan'ın tek bir monark bünyesinde birleşmesi, İsveç'i olduğu kadar Osmanlıları da rahatsız edecek ve Osmanlıları İsveç ile bir ünsiyet tesis etmeyi daha ciddi değerlendirmeye itecek bir durumdu. Ayrıca, çözümleyebildiğimiz kadarıyla Arslan Ağa'nın taraflar arasında kurmaya çalıştığı rabıta fikrinin Kırım tarafından ortaya atılmış olması, kuvvetle muhtemeldir: Kırım Hanlığı, doğal olarak bölgede güçlenen bir Moskova tehdidini önceden hissetmişti ki daha Arslan Ağa'nın diplomatik misyonu başlamadan Dedeş Ağa isimli bir elçi, Moskova adayının yoluna taş koyabilme adına Kırım'dan Lehistan'a yollanmıştı (*La Gazette d'Amsterdam*, 9 Ağustos 1668)¹².

Resim 2. Arslan Ağa'nın Sunduğu Arzdan Bir Kesit

Osmanlılar açısından bakıldığında da Doğu Avrupa'daki gelişmelere yönelik olarak aynı alarm durumunun geçerli olduğu düşünülebilir. Literatürde görüleceği üzere Moskova Devleti ile Lehistan arasında, Ocak 1667'de imzalanan Andrussovo Barışı, Osmanlı yönetimi için pek hayırlı olmamıştı. Zira bu tarihten itibaren artık Moskova Devleti'nin Doğu Avrupa'ya yani Osmanlıların kuzey çeperine yayılması, an meselesi haline gelmişti (Gemil, 1979, s. 225; Şen, 2015, s. 485). Bu değişimin somut etkisi olarak Kazak önderi Petro Doroşenko'nun faaliyetleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Moskova'nın büyüyen tehdidine karşı Dinyeper'in (Özü Nehri) hem Lehistan'a hem de

¹² "De Hambourg le 3 Aout: Que les Turcs & les Tartares tachent d'empêcher l'élection du Moscovite, & que pour cet effet le Camp de Tartarie envoy le Dedeş Aga, qui est déjà parti de Lembourg, pour la traverser" (*La Gazette d'Amsterdam*, Du Judi, 9 Aout 1668).

Moskova'ya bağlı olan iki yakasındaki Kazakları kendi liderliği altında birleştirme düşüncesiyle Petro Doroşenko, 1668 yılında Osmanlı nezdine bir elçi yollamış ve bu planını faaliyete geçirebilmek için Osmanlı himayesi talep etmiştir. 1669'un ilk yarısında himaye talebi kabul edilmişti hatta 1670 yazında Arslan Ağa, Osmanlı idaresiyle görüşürken bir Kazak daimi elçisi, Doroşenko'yu hâlihazırda Osmanlı divanı nezdinde temsil etmekteydi (Zajcev, 2009, ss. 523-524; BOA, D.BŞM.d 265, ss. 13, 17)¹³. Yani Arslan Ağa'nın İsveç Kralı'ndan getirdiği mektuplar, Osmanlı idaresine ulaştığında Osmanlılar, zaten Moskova yayılmacılığına karşı yeterince farkındalık geliştirmişlerdi.

Ağa'nın takdim ettiği arz metninin daha tafsilatlı olan kısmı ise öngörülen imtiyazın şartları ile ilgiliydi. İsveç gemileri, Osmanlı limanlarında serbestçe ticaret yapabilecekler; İsveç Krallığı Kırım'da bir daimi temsilci bulduracak; Osmanlı yönetimi, Garp Ocaklarını (Tunus, Cezayir, Trablusgarp) İsveç gemilerine saldırmaktan men edecek ve İsveç tüccarı, İngilizlerle aynı oranda (yani %3) gümrük vergisi ödeyecekti. Karşılığında İsveç, her yıl Osmanlılara top yapımı için 40.000 okka (yaklaşık 50 ton) ağırlığında bakır ve pirinç yollamayı vaat ediyordu (RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 5a)¹⁴.

Arzın her bir maddesini ayrı ayrı değerlendirmeyeceksek de en azından birkaç meseleyi enikonu anlamlandırmak gerekebilir. İsveç'in bu tarz taleplerle Akdeniz'deki diğer kuzeyli milletlerle (yani Akdeniz dışı) aynı ticari statüyü elde etmeyi amaçladığını görmekteyiz. Mesela İngiltere'nin de yalnız sekiz yıl önce Osmanlı idaresine, Mağrip saldırılarına karşı İngiliz gemilerini korumak için bir ferman çıkartmış olması, İsveç zaviyesinden bilinçli bir tercihe işaret etmektedir. Keza 1612'de Hollandalılar (Nederlanda/Birleşik Vilayetler), Osmanlılardan ahidname istediklerinde “yüzde üç gümrük bedeli” talepleri, “İngilizlere tanınmış olan ayrıcalık” şeklinde ifade edilmişti (De Groot, 1978, s. 117). Pek tabii, ahidname taleplerinde belli bir etkileşimin söz konusu olduğuna şüphe yoktur: Ceneviz elçisi (Giovan Agostino Durazzo), 1665'te İstanbul'a gelip devleti adına bir ahidname ısdar ettirebilmek için bastırırken öncelikle Divan Tercümanı Nikousios Panagiotis'e gidip, Hollanda ve İngiltere ahidname metinlerini

¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Başmuhasebe Defteri [BOA], [D.BŞM.d] 265, ss. 13, 17 ve devamı; s. 13: “Nafaka-yı mekulat ve meşrubat-ı Bab-ı Kazak, el-vaki' fi gurra-i R sene 1081[18 Ağustos 1670], Baha 12000, be-dest-i hod”.

¹⁴ RA /TURCICA// Volume 4: *Plenipotentiarien Arslan Agas...*, v. 5a: “... domandano che li suoi Vaselli posino venire a negoziare in tutti li Porti di suo Imperio, et più domandano che ci sia un Ambasciatore di Sua Maesta di Suetia in tartaria, et più domandano un comandamento Imperiale per Tunesi, Argieri et Tripoli, acio non siano le sue nave molestate quando navigano per il Mare, et più domandano di pagare la dogana de le loro mercanti e conforme le capitulationi che tiene la natione Inglesa, et In gratificatione dil Referito, a fama di Regalo mandarano ogni ano quaranta mille ocha di Rame per la casa di la fabbrica de le pezze di canone...”

çevirtmiş ve ardından Ceneviz için İngiltere imtiyazlarına benzer ayrıcalıklar istemiştir (Pästine, 1952, ss. 19-20).

Ağa'nın ve dolayısıyla İsveç önergesinin üzerinde durdukları yüzde üçlük gümrük mevzusu, dönemin yabancı devletlerinin popüler taleplerindendi. Çünkü Hollanda ve İngiltere gibi kuzeyli devletler, Osmanlı topraklarında yüzde üç gümrük vergisi ödeme imtiyazı elde etmelerine rağmen Fransa ve Venedik, yüzde beş gümrük ödemek durumundalardı. Bu yüzdendir ki Fransa idaresi, 1670 yazında yüzde üç gümrük oranını içerecek şekilde yeni bir ahidname elde etmek amacıyla Osmanlı yönetimine yeni büyükelçi olarak Marquis de Nointel'i göndermişti. Keza Osmanlı Devleti'yle daha yeni sulh bağlamış olan Venedik'in büyükelçisi Alvisse Molin'in de benzer şekilde hem daha Giritteyken hem de ordu döndüğünde Fazıl Ahmed Paşa'ya yaklaştığını görmekteyiz. Venedik arşivlerinde 1670 yılına tarihlendirilen bir arzda, Molin'in "diğer devletler yüzde üç öderken, Osmanlıların en eski ticaret ortağı" olan Venedik'in hâlâ yüzde beş ödemesinden dolayı Paşa'ya ve defterdara adeta serzenişte bulunduğunu görmekteyiz (ASVe, DT, 1552)¹⁵. Keza İngiltere temsilciliği de Aralık 1670'de oluşturduğu raporunda Molin'in bütün çabasının gümrük oranını yüzde üçe indirmek olduğunu not etmiştir (TNA, SP 97/19, v. 160)¹⁶. Kısaca Arslan Ağa, o yıl Fazıl Ahmed Paşa'dan yüzde üç gümrük beklentisi içinde olan üç devletten birini temsil ediyordu.

İsveç'in karşı teklifine gelecek olursak, Osmanlı pazarına serbestçe metal ve askeri emtia ihraç etme vurgusu, daha önce de hem İngiltere hem de Hollanda ahidname maddeleri arasında yer bulmuştu. Bu konuda İsveç yönetimi, bilhassa avantajlı bir konumdaydı. XVII. yüzyıl ortasına geldiğimizde zaten gerek Falun'daki bakır madenleri gerekse Uppland'daki demir ocakları, uzun bir süredir İsveç ekonomisine hatırı sayılır mertebede katkıda bulunmaktaydı. Arslan Ağa'nın misyonunu gerçekleştirdiği yıllarda İsveç Krallığı, "dünyanın en büyük bakır ve demir üreticisi" statüsüne erişmiş ve askeri sanayi bakımından dışa-bağımsız bir konumdaydı (Roberts, 1984, s. 49). Ayrıca, İsveçliler zaten 1641 yılında Portekiz'le imzaladıkları anlaşma sonucu buraya yıllardır demir ihraç edip karşılığında tuz ithal etmekteydi (Müller, 2004, s. 51). Osmanlılara gelecek olursak, 1612'de Hollanda'ya verilen ahidnamenin 43. ve 46. maddelerinde savaş sanayisine ilişkin ham maddenin imparatorluk topraklarına sokulmasını açık ellerle karşılamışlardı (Bulut, 2008, s. 261). Ayrıca, bir asırdan uzun süre önce Masson da bu konuya dikkat çekmiş; hem ham hem de işlenmiş askeri/metalürjik

¹⁵ ASVe, DT, 1552: "Memoriale presentato al P[rimo] Vesir, et al defterdar sopra il negotio della mercantia: Havendo in Candia supplicate V[ostra] E[ccellenza] d'haver benigno riguardo all'aggravio delle cinque p[er] cento, che pagano le mercantie Venete, a differenza dell'altre nationi, che ne pagano tre solam[en]te ...".

¹⁶ TNA, SP 97/ 19, v.160, "Pera of Constantinople December 9th 1670: ... The Bailoos cheif endeavor was to reduce there customs from five to three p[er] cent".

materyalin Batı Avrupa'dan Doğu Akdeniz'e giden emtia içinde önemli yere sahip olduğunu söylemiştir. Ayrıca, daha genel olarak gerek Hamburg gerek sair Baltık limanlarındaki üreticiyi Akdeniz limanlarına bağlayanların da İngiliz ve Hollandalı tüccarlar olduğunu ifade etmiştir (Masson, 1896, s. 516). Kısaca İsveç'in doğrudan askeri malzeme yollama teklifiyle gelmesi hem Osmanlı idaresini sevindirmekte hem de İsveç'i de Akdeniz'de yeni bir rekabet sahasına sokmaktaydı.

Arslan Ağa'nın getirdiği arzı, bir bakıma İsveç Krallığı'nın Akdeniz ticari trafiğinden pay alma girişimi olarak görebiliriz. Yakın zamanda yapılan çalışmalar göstermiştir ki XVII. yüzyılın ikinci yarısı, zaten İsveç'in (Batı) Akdeniz'de tuz ticareti için ilk somut adımlarını attığı dönemdi (Müller, 2004, s. 51). Osmanlı tarih yazımı açısından ise bu teşebbüsü "Akdeniz'in kuzeyli istilası" çerçevesinde değerlendirmek cazip gelebilir. Yine de Molly Greene'in makalesinde işaret ettiği ilk çekince olan 'Batı Akdeniz'in bu yeni gelenler tarafından Doğu Akdeniz'e kıyasla daha çok etkilenmiş olması' ikazı göz önünde bulundurulmalıdır (Greene, 2002, s. 43). Çünkü İsveç'in Akdeniz'deki girişiminin asli amacı (yukarıda değinildiği üzere), Portekiz'den yaptıkları şekilde tuz elde etmektir (Östlund, 2014, s. 46). İsveç ticari filosofunun İngiltere ya da Hollanda gibi çok uzun mesafelere erişmeye elverişli bir altyapısı olmadığından, ticaretin güvenliği de şüpheli bir konuydu. Zira daha İsveç gemileri Batı Akdeniz'e tam anlamıyla dâhil olamadan önce dahi farklı bayraklar altında seyahat eden İsveç denizcileri, Mağrip akıncılarının eline esir düşmüşlerdi ki 1662 senesi için Kuzey Afrika'daki İsveçli esir sayısı, 100 civarı olarak değerlendirilmektedir (Müller, 2004, s. 54).

Bu tarz bir güvenlik açığı, İsveç idaresini çözüm arayışına itmiş ve gelecekte İsveçli tüccarların ve denizcilerin güvenliğini sağlamak adına 1667 yılında Cezayir Ocağı ile bir anlaşma bağlamak için barış seferi görevlendirmeye sevk etmişti (Östlund, 2014, ss. 103-105). Her ne kadar bundan bir sonuç alınamamışsa da, İsveç'in Cezayir ile anlaşma teşebbüsü ile Arslan Ağa'nın Osmanlı nezdine gönderilmesi arasındaki kronolojik yakınlık şunu açık etmektedir: İsveç'in Sultan IV. Mehmed'den bir ahidname istemesi, diğer Kuzey Avrupalı milletlerin hedeflediği şekilde Doğu Akdeniz limanlarıyla ticaret yapmayı değil de, daha çok Kuzey Afrika civarındaki İsveç denizciliğini korumayı amaçlıyordu.

5. Ağa'nın Divan Nezdinde Değerlendirmeye Alınması

Şimdi arzın içeriğini bir kenara koyup, Arslan Ağa'nın Osmanlı idaresi tarafından gördüğü muameleyi aktardığı sefaretnamesine geri dönebiliriz. Ağa, bu arzı Fazıl Ahmed Paşa'ya sunduğu günün ilerleyen saatlerinde tekrar paşanın huzuruna çağrılmıştı. Ancak aktardığında göre bu sefer, sadrazamın yanında dönemin *defterdarı* ve *kaymakamı* da bulunmaktadır. Aynı önerileri bu kişilere de aktaran

Ağa, şimdi “baştan ayağa” sorgulandığını ifade etmiştir ki (RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 2a) bu da önerilerinin ciddiye alındığını göstermelidir. Öncelikle imparatorluğun en yüksek rütbeli mali nazırı konumunda olan defterdarlık makamını, ikinci nesil Köprülü idaresinin uzun süreli ve güvenilir hizmetkârlarından Defterdar Ahmed Paşa'nın doldurduğunu söyleyerek başlayalım (Kolçak, 2012a, ss. 62-3)¹⁷. Huzurdaki ikinci kişi olan Rikâb-ı Hümayun Kaymakamı Kara Mustafa Paşa ise Fazıl Ahmed'in üst seviye itimatına mazhar ve kız kardeşiyle evli olmakla birlikte onun vefatından (1676) sonra sadaret makamında da halefi olacaktı. Bu açıdan baktığımızda Arslan Ağa, getirdiği önerilerin sadrazam, rikâb kaymakamı ve defterdar gibi konuyla ilgili en yüksek makamlarca ele alındığını ileri sürmektedir.

Osmanlı idaresi, işin ciddiyetini kavramışçasına iki gün sonra Arslan Ağa'yı tekrar görüşmeye çağırıp, İsveç Kralı'ndan getirdiği itimatnameyi (*Credenz Bref*) göstermesini istemiştir. Bu da incelemeyi geçip uygun bulununca, Ağa'ya maslahatı iletmek için neyin gerekli olduğu sorulmuştur. Arslan Ağa'nın buna cevabı, Garb Ocaklarının ihtar edilip, İsveç gemilerine saldırmaktan men edilmeleri gerektiği olmuştur. Hatta Ağa, öyle düşünüyordu ki İsveç'ten gelen gemilerin her yıl Sultan Mehmed'e hediye olarak barut yüklenip getirdikleri söylenirse bu gemiler, Mağriplilere karşı daha fazla güvence altında olacaklardı (RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 2b).

Üç gün sonra Sadrazam'ın aracılığıyla Arslan Ağa, ilk defa Sultan Mehmed'in huzuruna çıkarıldığını ifade etmiştir. Ağa'nın huzur-ı hümayuna kabulüyle ilgili ifadeleri, biraz şüphe uyandırıcıdır. Zira Sultan IV. Mehmed'in kendisiyle konuştuğunu belirtmektedir ki böyle bir vaziyetin Osmanlı teşrifatı içinde neredeyse hiç yeri yoktur (Kołodziejczyk, 2003). Burada Ağa'nın kastettiği, muhtemelen Sadrazam'ın, Sultan adına kendisine ifade ettikleridir. Biz yine de Arslan Ağa'nın sözüne itimat edecek olursak, görüşme şöyle gerçekleşmişti: Arslan Ağa, önce Sultan Mehmed'e hürmetlerini sunmuş (*jagh hade giort mit reverence*) ardından da Sultan'ı İsveç Kralı adına selamlamıştı. Bunun üzerine Sultan Mehmed, iki devlet arasındaki dostluk haberlerinden ötürü çok memnun ve bu işin hayırlara vesile olduğunu (*alt woro i god frydh*) söyledikten sonra Yeniçağ Osmanlı diplomatik temasları çerçevesinde her dilde bir versiyonunu bulabileceğimiz şu kalıplaşmış ifadeyi telaffuz etmiştir: “Sultanın kapısı her daim dostlarına açıktır” (*hans port stodo altyd öpin för sina wanner*).

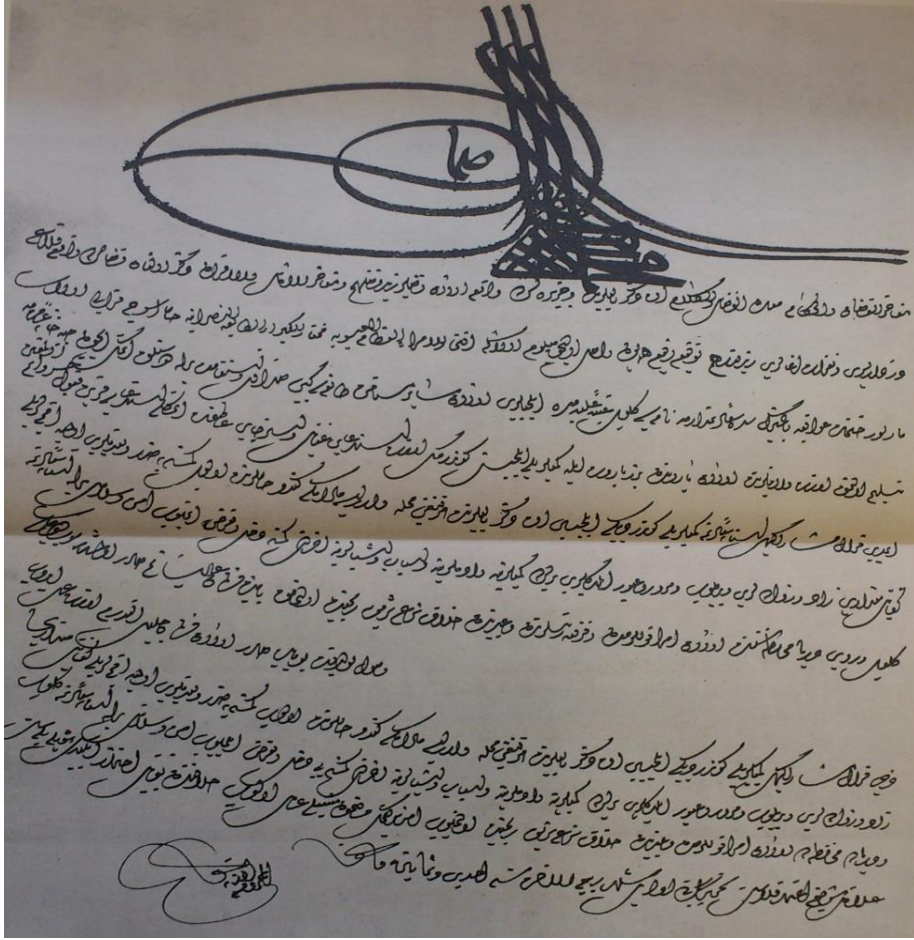
¹⁷ Ayrıca, Defterdar Ahmed Paşa'nın Girit Seferi sonrası Tekirdağ'dan Edirne'ye geçişte Sadrazam Fazıl Ahmed'in yanında seyahat eden grubun içinde, nişancı, reisülküttab ve dragoman Nikousios Panagiotis [Panayod Tercüman] gibi isimlerin arasında bulunduğunu da belirtebiliriz, BOA, D.BŞM.d 262, pp. 2-3: “Defter-i ta'yyinat bera-yı mezkurin 'an Tekfurdağı ila mahmiyye-i Edirne der hin-i 'avdet 'an cezire-i Girid, el-vaki' fi 2 S 1081 [21 Haziran 1670]

Sultanın söylemek istediği, İsvেç'in öneresinin kabul edildiği olacak ki Arslan Ağa, şimdi de Osmanlı elçisi olarak tekrar İsvেç'e yollanmaktaydı. Yolculuk için hazineden ödeme aldığını söyleyen Ağa'ya, dört adet de mektup verilmişti. Bunlardan üçü, Garp Ocaklarını biri de İsvেç Kralı'nı muhatap almaktaydı. Osmanlı idaresi, Arslan Ağa'nın İsvেç sarayında müzakeresini hallettikten sonra İsvেç'ten iki elçiyle dönmesini beklemekteydi: Biri Kırım Hanlığı'na biri de doğrudan Sultan IV. Mehmed'in nezdine (RA, Turcica IV, Plenipotentiarien Arslan Agas, v. 3a).

İsvеç Kraliyet Arşivi'nde mahfuz bir kanıtı bakacak olursak, sahiden de Arslan Ağa'nın talep ettiği şekilde (Sultan IV. Mehmed tuğralı) bir ferman Edirne'de ısdar edilmişti (Kurat & Zetterstéen, 1938, ss. 9-10)¹⁸. Ancak bu emrin muhatabı, Mağrib'deki ocakların idarecileri değil de Akdeniz genelindeki Osmanlı idarecileri olmuştu. Bu mektubun nasıl olup da milli arşivlere ulaştığını bilemesek de Arslan Ağa tarafından teslim edilmiş olması, yüksek bir olasılıktır. Ancak yine de Garb Ocaklarına gerçekten böyle bir ferman gidip gitmediğini bilemediğimiz gibi, Osmanlı memurlarına da böyle bir ferman gittiyse bir suretine rastlamak (en azından henüz) mümkün olmamıştır¹⁹. Şayet bu fermanın suretlerinin sahiden de eyaletlere (ve Garb Ocaklarına) gönderildiğini kabul edersek, Arslan Ağa'nın diplomatik misyonunun İsvеç'in arzu ettiği şekilde ilerlediği sonucuna varabiliriz.

¹⁸ Belge, eserdeki ikinci vesika olup faksimilesi kitabın ekler kısmında yer almaktadır: "Hala İsvеç Kralı olan Karlor [sic] *hitmet 'avakibihu bi'l-hayrın südde-i sa'adet-medarıma nemesi gelüb, 'atabe-i 'aliyyemde elçileri olan sair müstem'in ta'ifesi gibi sadakat ve istikamet birle dostluk etmek için cebe-hane-i 'amireme teslim olunmak üzere vilayetlerinde olan barutundan biraz barut ile gemileriyle elçisin göndermek üzere istida'a-yı 'inayet ve istirca-yı 'atufet etmekle...*" (Edirne, 18-27 Ağustos 1670) (Kurat ve Zetterstéen, 1938, ss. 9-10).

¹⁹ Osmanlı arşivlerindeki mühimme defteri fonlarından yalnız 264 numaralı mahlut mühimme bu zaman aralığına rastlamaktaysa da (ss. 8-13) ne yazık ki konuyla ilgili bir hükme rastlanamamıştır. Yine de bu kaynağa dikkat çeken hakeme teşekkür ederim.

Resim 3. Edirne'de Çıkarılan Ferman (Kurat ve Zetterstéén, 1938, ss. 9, 10, Facsimile II)

Genel bir değerlendirme yapacak olursak da Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın İsveç'in ticari anlaşma önerisi hakkında hevesli değilse de tatminkâr olduğunu söyleyebiliriz. Ne de olsa beş yıl önce, Ceneviz'in benzer açılımını olumlu karşılayıp istediği ahidnameyi çıkartmıştı. Sadrazamlık kariyeri boyunca istikrarlı bir şekilde süduruna muhalefet ettiği tek ticari anlaşma (ahidname) Fransızlarinkiydi. Buna da literatürde gördüğümüz üzere Fransa büyükelçisine (Denis de la Haye-Vantelet) duyduğu şahsi öfke (McCluskey, 2016, ss. 341-342) ve gerek Venedik gerek Habsburglar ile olan savaşlarda Fransızların düşman kuvvetlerine sağladığı askeri yardımlar müsebbipti²⁰. Ancak bu cephele-

²⁰ 1664 Avusturya-Osmanlı muharebeleri esnasında Fransız birlikleri, Kont Coligny-Saligny komutası altında Osmanlılara karşı yer almışken Kandiye Kuşatması'nın son safhalarında da kuşatmayı yarmak için Fransa'dan yola çıkan bir kuvvet, Mayıs

kapandıktan sonra Sadrazam, dış politika seçeneklerini yeniden değerlendirerek nihayetinde Fransızların yarım asırdır tadil edilmeyen ahidnamesini 1673'te, yani Lehistan'a karşı Osmanlı mücadelesi devam ederken, yenileyecekti. Tekrar Osmanlı-İsveç ilişkileri zaviyesinden baktığımızda ise ister gittikçe daha fazla önem kazanan Doğu Avrupa planlarıyla ilgilenirken elinde bir koz bulundurmamak isterse Akdeniz'de Fransa ve Venedik gibi nispeten daha baskın devletlerin kuvvetini dengelemek adına olsun İsveç'ten 1670'de gelen ahidname talebi, Sadrazam'ın ileride değerlendirebileceği yeni bir potansiyel müttefikin habercisi olabilirdi. Yani eğer Ceneviz'e 1665'te verilen ahidname, Fazıl Ahmed'in Osmanlı düşmanlarına karşı devreye soktuğu bir mekanizma ise İsveç Krallığı da aynı yolu takip edebilirdi. Şayet Fazıl Ahmed Paşa böyle düşündüyse Arslan Ağa'nın önerilerinin neden görece hızlı kabul edilmiş olduğu da açıklığa kavuşmuş olmaktadır.

6. Ağa'nın Geri Dönüş Yolculuğu

Arslan Ağa'nın Osmanlı divanındaki müzakereleri sona erdiğinde kendisine İstanbul (sadaret) kaymakamına götürmesi için bir mektup verilmişti. İstanbul kaymakamının Hollanda daimi temsilcisiyle (Justinus Colyer) irtibata geçip Arslan Ağa'yı İzmir'e göndermesi, icap etmekteydi. Edirne'den yola çıkıp imparatorluk başkentine vardığı zaman, Arslan Ağa'nın dönemin İstanbul'daki Avrupa diplomatik camiasının da merceğine girdiğini fark ediyoruz. Bu durum bize kendisiyle ilgili biraz daha fazla bilgi edinme imkânı tanıyor.

1665-1671 yılları arasında Fransa'nın Osmanlı nezdinde daimi temsilciliğini yapmış olan Denis de la Haye-Vantelet, Eylül 1670 tarihli raporunda muhtemelen henüz İstanbul'a gelmiş olan Ağa'ya dair şöyle bir tafsilata yer vermektedir:

Buraya ilk geldiğim vakitler tercümanlarım arasında olan bir Musevi, kendi dâhili maslahatları dolayısıyla Kırım Hanı'nın yanına ve hatta Stockholm'e kadar gitmek durumunda kalmış ve kısa süre önce [Osmanlı] saray[ın]a geri dönüp sultan ve sadrazama, Osmanlıların müttefiki olmak isteyen İsveç Kralının mektuplarını sunmuştur. Bu Musevi beni de [İstanbul'da] görmeye geldi ve iyi muamele gördüğünü, sadrazamın kendisine İsveç'e geri dönmesi için beş yüz guruşluk bir kese, mektuplar ve şürüt (*capitulations*) verdiğini söyledi. Buna göre İsveçliler Osmanlıların müttefiki olarak padişahın memalikinde yüzde üç gümrükle ticaret yapabilecektir. İlk vusul edecek [İsveçli] büyükelçi padişaha hediye olarak yüz bin *livre* [45 ton] ağırlığında bakır getirecektmiş. Kendi adıma, İsveç'in uzak kalmasından ötürü böyle bir ticari rabitanın İsveç'in pek de lehine

1669'da başarısız bir harekâta kalkışmıştı (Kolçak, 2012b, ss. 198, 311, 335; Setton, 1991, ss. 224-227). Hollanda elçisi Justinus Colyer de bu yardımın 'hafızalarda derin bir yara' bıraktığına dikkat çekmiştir, NA, RDW, 3.01.17, 903 (Pera, 14 Kasım 1670) "... het Fransse secours in Candia Manet alta mente Repostum". Bu mektubun dijital görüntüsüne emlo.bodleian.ox.ac.uk adresinden erişim mümkündür.

olacak şekilde ne karadan ne de denizden tesis edilebileceğine inanmıyorum; ancak, bu üçkâğıtçi tercümanın bana açık etmediği başka bir plan söz konusu olabilir. Hollanda üzerinden İsveç'e döneceğinden, [ağa] buradaki daimi temsilcinin [Justinus Colyer] sorumluluğuna emanet edilmiştir (AMAE, CP, Turquie, 9, v. 273b-274a)²¹.

Fransa'nın yeni bir ahidname elde etmekle görevlendirmiş olduğu yeni büyükelçi Nointel'in evrakı arasında yer alan 4 Eylül 1671 (Edirne) tarihli bir belge de aynı habere işaret etmektedir. 'Venedik'in Osmanlı nezdindeki büyükelçisinin, Fransa'daki Venedik elçisine gönderdiği mektubun tercümesi' olarak başlıklandırılmış bu belge, De la Haye'in söylediklerine şunları eklemektedir: Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Arslan Ağa'dan Kırım ile İsveç arasında bir sulh tesis edilmiş olduğunu öğrenmiş ve Arslan Ağa'nın ahidname projesi, divandaki vezirler tarafından hevesle karşılanmıştı. De la Haye'in raporuna benzer şekilde anlaşmanın ticari boyutunun ötesinde bir tarafı olabileceğini ve bu durumun da Avusturya'yı ve Lehistan'ı rahatsız edeceğini eklemiştir (AMAE, CP, Turquie, 10, v. 23a-b).

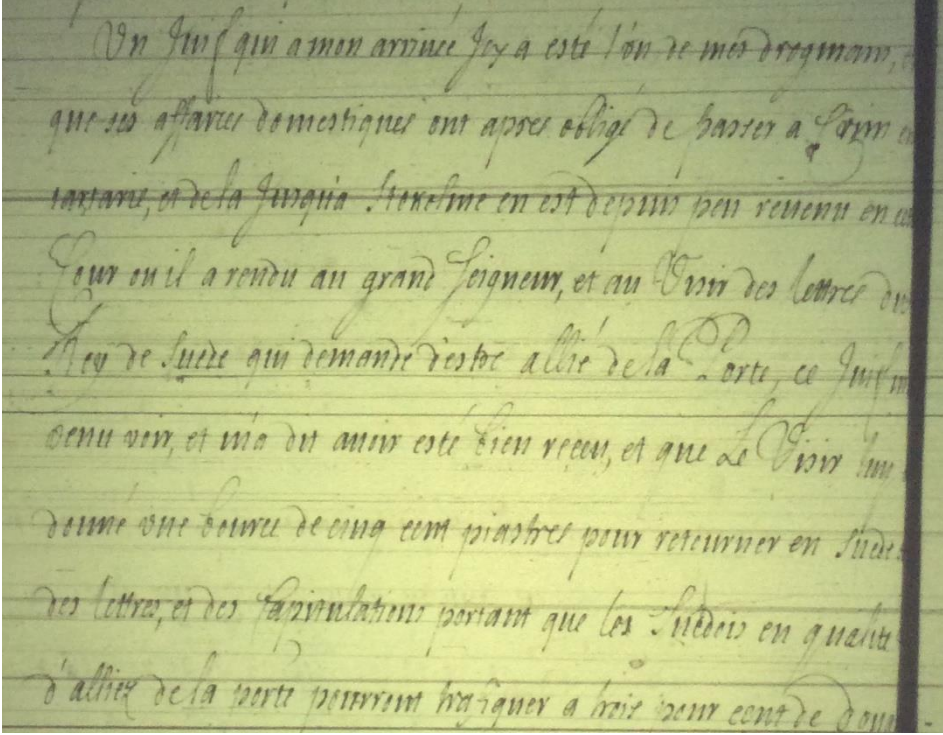
Fransa temsilcilerinin evrakından anladığımız kadarıyla Arslan Ağa'nın sefaretnamesinde anlattıkları, dönemin diplomatik kayıtlarıyla büyük ölçüde uyumaktadır. Burada ilginç olan, Arslan Ağa'dan ısrarla 'Musevi' olarak bahsedilmesidir ki bu da akıllara bir ihtida yaşanmış olduğunu getirmektedir. Nihayetinde, Ettliger'in sormuş olduğu Arslan Ağa ile Moses Yehuda bin Bebrî'nin aynı kişiler olup olamayacağı sorusuna biraz daha kuvvetli bir müspet yanıt bulmuş olabiliriz. Nasıl bir maceraya atlayıp Avrupa'nın bir ucundan diğerine gittiğini bilemesek de Arslan Ağa, İstanbul'daki Fransa Büyükelçiliğinde tercümanlık yapmış bir Yahudiydi.

Geri dönüş yolunda Ağa'nın güzergâhının İzmir'den geçmesi gerektiğini söylemiştik. Ağa, İzmir'de Hollanda Konsolosuyla (Jacob van Dam) buluşup, limandan kalkacak (ve belli ki ticaret konvoyunu korumakta olan) bir Hollanda savaş gemisiyle Amsterdam'a geçecek ve İsveç'in Hollanda'daki elçisi, (Harald) Appelboom'un yanına ulaşacaktı. Ancak, Arslan Ağa, İzmir'e vardığında Hollanda'ya gidecek konvoyu kaçırdığını fark etmişti (RA, Turcica IV, Plenipotentiariën Arslan Agas, v. 3a-b)²². Haliyle Arslan Ağa, İzmir'den

²¹ Archives du Ministère des Affaires Etrangères [AMAE], Correspondance Politique [CP], Turquie, 9 (1668-1671). Fransa Dışişleri Bak. Arşivleri'nden 'Siyasi Muhaberat' fonu belgelerini sağlayan Doç. Dr. Güneş IŞIKSEL'e (İstanbul) teşekkürlerimi arz ederim.

²² Büyük ihtimalle Kasım 1670'de İzmir'e varıp ayrılan konvoyu kast etmektedir: *La Gazette d'Amsterdam*, Du Jeudi 12 Fevrier 1671, Corneille Janz Zeoll, Amsterdam: "De Venise le 23 Janvier: Les lettres de Smirne du 20 Novembre portent que le Convoy Hollandois venant de Livorne estoit arrivé avec 2 vaiss. Anglois..."

kalkacak bir sonraki konvoyu beklemek zorunda kalmış ve bu da birkaç aylık bir ataletin ardından Mart 1671'e tekabül etmiştir.

Resim 3. Fransa Elçisi de la Haye-Ventelet'nin Raporundan Arslan Ağa'yla İlgili Kesit, 21 Eylül 1670. Kaynak: AMAE, CP, Turquie, 9, v. 273b.

Arslan Ağa, nihayetinde Osmanlı topraklarından ayrıлып İsveç'e doğru geri dönüş yolculuğuna çıktığında aynı gemide yer alan dönemin Hollandalı bir seyyahının irdeleyici bakışlarına maruz kalmıştı. Seyyah Gerard Hinlopen'in kelimeleriyle gemideki "Arslan Ağa, ya da Assa Samanga, aklında çok cebinde az bulunan gerçek bir getir-götürücü" idi (Hinlopen, 2006, s. 236)²³. Hinlopen, her ne kadar Arslan Ağa'ya küçümseyici bakışlarla nazar etmiş olsa da Ağa'nın maiyetindeki on kişilik grupla İsveç Krallığı'na diplomatik görev üzere gittiğini teyit etmektedir ve Ağa'nın kendi sefaretnamesinin kapanış cümlelerinde gördüğümüz kadarıyla da bu on kişiden ikisi, kendi oğullarıydı (RA, Turcica IV, Plenipotentiariën Arslan Agas, v. 3b).

²³ "Dees ambassadeur was genaamt Aslan Aga, off Assa Samanga, synde een rechten dolende ridder, die veel int hoofd, doch weynich in de beurs had..." (Hinlopen, 2009, s. 236).

Ağanın ve Hinlopen'in içinde bulunduğu konvoy, Hollanda Birleşik Vilayetlerine 1671 Ağustos'unda ulaşmış ve ayın 12'sinde Hinlopen'in kiraladığı bir kayıkla Arslan Ağa da Amsterdam'a inmişti (Hinlopen, 2009, s. 252). Ağa'nın daha doğrusu İzmir'den Hollanda'ya padişahın bir elçisinin gelmesi, dönemin Hollanda gazetelerine yansiyacak kadar önemli bir gelişme olmalıydı. 17 Ağustos (Amsterdam) tarihli kayda göre 'Assa Sammaga' isimli Osmanlı elçisi, İsveç canibine gitmek üzere yanında altı yeniçeri, bir aşçı ve iki oğluyla şehre gelmişti. Çok güzel kıyafetler kuşanmış olan heyet, Amsterdam'da çok beklememiş ve İsveç'in Lahey'deki daimi elçisiyle görüşmek üzere yola çıkmıştı bile (*Oprechte Haerlemsche courant*, Den 18 Augusti 1671).

Lahey'den gelen haberler de bunları teyit eder nitelikteydi: 20 Ağustos'ta 'İsveç'e giden' elçinin Lahey'e geldiği ve 25 Ağustos'ta ise Ağa'nın İsveç'in Hollanda mukim temsilcisi, Appelboom'u gördüğü not edilmişti. (*Oprechte Haerlemsche courant*, Den 22 Augusti 1671; *La Gazette d'Amsterdam*, le 27 Aoust 1671). Hatta 2 Eylül'de gelen haberler, Arslan Ağa'nın birkaç kez mukim elçi Appelboom ile görüştüğü ve artık 1 Eylül itibarıyla Stockholm'e gidecek bir gemiye binmek için geri Amsterdam'a doğru yola çıktığı yönündeydi (*Oprechte Haerlemsche courant*, Den 3 September 1671; *The London Gazette*, # 604, 28-31 August 1671).

Öyle gözüküyor ki Ağa, 1671 sonbaharında İsveç'e vusul edebilmişti. İsveç'teki Danimarka mukim elçisi de raporunda Arslan Ağa'nın 28 Ekim'de huzura kabul edildiğini belirtmiştir (Petkum, 1836, s. 212). Ettlinger'in gösterdiğine göre artık daha ciddi bir şekilde değerlendirmeye alınması gereken İsveç-Osmanlı ittifakı fikrine aralarında 1657-58 yıllarında İstanbul'da diplomatik misyon yürütmüş Claes Rålamb'ın da bulunduğu bir muhalefet grubu karşı çıkmıştı. Uygun muharip gemilerin koruması altında Akdeniz'e açılması icap edecek bir ticaret konvoyunun mali yükü, çok da arzu edilebilir boyutlarda değildi. Bu sebeple Kaçılar De la Gardie dışında kalan İsveç idarecileri, Osmanlı ahidnamesi projesine karşı çıkmış ve Arslan Ağa'nın yoluna taş koymuşlardı (Ettlinger, 1998, s. 9). Nihayetinde İsveç-Osmanlı anlaşmaları, tekrar gündeme alınmak için XVIII. yüzyılı beklemek zorunda kalacaktı.

Sonuç

Arslan Ağa, (eğer daha öncesinde değilse de en azından) 1660'ların ortasında Osmanlı başkentindeki Fransa büyükelçiliğinde çalışan bir Yahudi tercümanlık Avrupa'yı baştanbaşa gezen diplomatik bir aracılara dönüşebilmiştir. Kendi sefaretnamesinde buna dair emareler olmasa da dönemin diplomatik raporlarından yola çıkarak aslında dini (ve belki de bu farklılığın getirdiği yabancı dil bilgisi) sayesinde birden fazla farklı kimliğe sahip olduğuna ve bunlardan istifade etmeyi bildiğine kanaat getirebiliriz. Arslan Ağa'nın, Moses Yehuda bin Bebrî olduğundan artık emin olabiliriz.

Mevcut çalışmada, daha genel olarak ise İsveç Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında XVII. yüzyıl boyunca başarısız şekilde tesis edilmesi amaçlanan resmi rabitalara değinilmiştir. Büyüyen Moskova tehdidine karşı 1670'li yıllarda bir İsveç-Osmanlı teşrik-i mesaisi ve İsveç'in Osmanlılardan bir ticari ayrıcalık anlaşması temin etme çabaları da bu semeresiz kalan teşebbüslerden olmuştur. Arslan Ağa'nın kendi sefaretnamesinden takip edebildiğimiz kadarıyla her ne kadar Osmanlılar böyle bir girişim karşısında olumlu tavır takınmışsa da İsveç idaresinin tasarının devamını getirmemesi ve de Osmanlı idaresine büyükelçi yollamamaları, süreci akamete uğratmıştır. Aksi takdirde İsveç Krallığı, 1671 sonrasında Osmanlılardan ticari ahidname alabilen üçüncü Akdeniz dışı devlet olabilecekti. Dönemin siyasi bağlamı içerisinde de bu seçenek, hiç de şaşırtıcı olmazdı.

Baba-oğul Köprülü sadrazamlarının iktidar sürelerinde agresif addedilebilecek bir genişleme siyaseti takip ettikleri düşünülebilir. Bu durumda Osmanlı genişlemesinin mali yükünün yüzeysel bir değerlendirmesi bile Osmanlı idaresinin kendilerine uzatılmış askeri materyal cinsinden yardım teklifini hoş karşılamalarını makul kılar. Ayrıca, Lehistan'ın kuzeyinde yeni bir müttefik (ya da en azından tarafsızlığı temin edilmiş bir devlet) fikri de Osmanlı idaresine cazip gelmiş olmalıdır. Zira Arslan Ağa'nın İzmir'den ayrıldıktan hemen sonraki sefer döneminde Osmanlı kuvvetlerinin hedefi, Lehistan olmuştur. Nihayetinde Arslan Ağa'nın sefaretnamesinde belirttiği şekilde Fazıl Ahmed Paşa idaresine affettiği istekli tavır, belki de Osmanlıların İsveç ile Lehistan arasındaki uzun süreli gerilimi (düşmanlığı) okuyabilmiş olduklarının göstergesidir.

1670'lerin ilk yarısında verilen diğer ahidnamelerin de yine Osmanlıların 1672-1681 arası Doğu Avrupa meşguliyetiyle ilgili olması ihtimali, bu noktada hesaba katılabilir. Fransa elçisi Marquis de Nointel'in girişimleri nihayet 1673'te olumlu sonuç vermiş ve takriben yarım asırlık bir aradan sonra Fransa ahidnamesi yenilenmişti. Kısa süre sonra, 1675'te İngilizler de benzer bir kazanç elde etmişti. Bir bakıma Köprülü Fazıl Ahmed Paşa, Avrupa'daki askeri siyasetine paralel olarak üçüncü devletlerin tarafsızlığını ticari imtiyazlar tanıyarak temin ettiği bir politika da izlemekteydi.

Bu husus ayrıca Fazıl Ahmed Paşa'nın askeri harekâtlarının iddia edildiği üzere din değil de (Baer, 2011, ss. 7-11) siyasi zaruret tarafından belirlenmiş olabileceğini akıllara getirmelidir. Yani seferlere herhangi bir ihtida odaklı fetih programı doğrultusunda değil, Osmanlı İmparatorluğu'nu içine çeken dış politika krizlerine tepki olarak çıkılmaktaydı. Bundan ötürü de Fazıl Ahmed Paşa, Osmanlılar ile Hıristiyan bir devlet arasında (sırasıyla Avusturya, Venedik, Lehistan) meydana gelen bir sorunu proaktif şekilde hallederken, diğer devletlerin tarafsızlığını temin etme ihtiyacı hissediyordu. Bu da Ahmed Paşa'nın Avrupa'yı tümüyle bir küffar coğrafyası ve cihat uğruna bir genişleme sahası olarak görmediğine bilakis Avrupa devletleri arasında dost-düşman ayrımı yapan

realpolitik bir tutum sergilediğine işaret etmektedir. Velhasıl, İsveç idaresi daha ciddi bir şekilde teşebbüslerini tamamlamaya çalışsaydı Arslan Ağa'nın emekleri de heba olmayacaktı.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Archivio di Stato di Venezia [ASVE]

Documenti Turchi [DT], 1552.

Archives de Ministère des Affaires Etrangères [AMAE]

Correspondance Politique, Turquie, 9; 10.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]

A.DVNS.DVE.d 15/3.

D.BŞM.d 262; 265.

Bibliothèque Nationale de France [BnF]

François Pétis De LaCroix, *Estat de la marine de l'Empire Othoman, et le journal de l'armée navalle*, Département des Manuscrits, Français 14679, tarihsiz (1675 sonrası). (Dijital erişim: gallica.bnf.fr)

Nationaal Archief [NA]

Raadpensionaris De Witt [RDW], 3.01.17, 903.

Riksarkivet [RA]

TURCICA// Volume 4: *Plenipotentiarien Arslan Agas Berättelse om sin Beskickning 1667*.

The National Archives [TNA]

State Papers [SP] 97/19.

Yayınlanmış Kaynaklar

Aitzema, L. Van. (1660). *Historie of verhael van saken van staet en oorlogh, in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden*, 5. Kısım. Lahey: Joh. Veely.

Aydın, M. (2016). *Mustafa bin Musa, Tarih-i Sefer ve Feth-i Kandiye: Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit Seferi ve Kandiye'nin Fethi -1666-1669-*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.

Coljer, J. (1668). *Dagh-register van't gene de Geere Justinus Coljer, Resident wegens de Ho. Mo. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden...* Lahey.

Hinlopen, G. (2009). *Een vorsteljik voorland: Gerard Hinlopen op reis naar Istanbul (1670-1671)* (J. Oddens, Ed.). Zutphen: Walburg Press.

Juels, J. (1836). Utdrag och avskrifter ur Danska ministern Jens Juels bref till kungen af Danmark 1664-1670. *Handlingar rörande Sverges Historia ur Utrikes Arkiver Samlade och Utgifna af And. Fryxell* içinde (C. I, ss. 106-209). Stockholm: L.J. Hjerta.

Kurat, A. N. ve Zetterstéen, K. V. (1938). *Türkische Urkunden*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

- La Gazette d'Amsterdam*. (1668&1671). Amsterdam: Corneille Jansz Zwooll.
- Oprechte Haerlemsche courant*. (1671). Harlem: Abraham Casteleyn.
- Ordentliche Wochentliche Post-Zeitungen*. (1669).
- Ordinarie Post-Zeitung*. (1669). Kopenhag: Heinrich Göde R.M. & Univ. Buch.
- Petkum, S. (1836). Utdrag och avskrifter ur Danska ministern Simon de Petkums bref till kungen af Danmark 1671-1672. *Handlingar rörande Sverges Historia ur Utrikes Arkiver Samlade och Utgifna af And. Fryxell* içinde (C. I, ss. 106-209). Stockholm: L.J. Hjerta.
- The London Gazette*. (1670&1671).

Telif Eserler

- Ådahl, K. (2006). *The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Rålamb Paintings*. Swedish Research Institute in Istanbul.
- Babinger, F. (1937). *Conrad Jacob Hildebrandt's Dreifache Schwedische Gesandtschaftsreise nach Siebenburgen, der Ukraine und Constantinopel (1656-1658)* (C. 30). Brill Archive. Leiden: Brill.
- Baer, M. D. (2011). *Honored by the Glory of Islam: Conversion and Conquest in Ottoman Europe*. New York: Oxford University Press.
- Bekar, C. (2019). *The Rise of the Köprülü Family: The Reconfiguration of Vizierial Power in the Seventeenth Century* (Basilmamış Doktora Tezi). Leiden Üniversitesi. Leiden.
- Bulut, M. (2008). The Ottoman Approach to the Western Europeans in the Levant during the Early Modern Period. *Middle Eastern Studies*, 44(2), 259-274.
- Çalışır, M. F. (2016). *A Virtuous Grand Vizier: Politics and Patronage in the Ottoman Empire during the Grand Vizierate of Fazıl Ahmed Pasha (1661-1676)* (Basilmamış Doktora Tezi). Georgetown Üniversitesi. Washington, D.C.
- De Groot, A. (1978). *The Ottoman Empire and the Dutch Republic: A History of the Earliest Diplomatic Relations: 1610-1630*. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- De Groot, A. (2003). The Historical Development of the Capitulatory Regime in the Ottoman Middle East from the Fifteenth to the Nineteenth Centuries. *Oriente Moderno*, 83 (3), 575-604.
- Derin, F. Ç. (1993). *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâme'si: Tahlil ve Metin Tenkidi* (Basilmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Ettlinger, K. M. (1998). Aslan Aga-turkisk ambassadör till Sverige eller svenskt sändebud med diplomatiska uppdrag till Turkiet? *Personhistorisk tidskrift*, (1), 3-19.
- Gemil, T. (1979). *Țările Române în Contextul Politic Internațional: 1621-1672*. Bükreş: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Greene, M. (2002). Beyond the Northern Invasion: The Mediterranean in the Seventeenth Century. *Past and Present*, 174, 42-71.

- Hammer, J. (1835). *Geschichte des Osmanischen Reiches 3: 1623-1699*. Peşte: Hartlebens Verlag.
- Ivanics, M. (1999). Krími tatár követjárások a bécsi udvarban 1598-1682: vázlat a krími tatár diplomácia 16-17. századi történetéről. *Aetas*, 14 (4), 41-50.
- Karaçay-Türkal, N. (2012). *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)* (Basılmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Kármán, G. (2016). *A Seventeenth-Century Odyssey in East Central Europe: The Life of Jakab Harsányi Nagy*. Leiden-Boston: Brill.
- Kissling, H. J. (1972). Die Köprülü-Restauration. *Internationales Kulturhistorisches Symposion Mogersdorf 1969, Österreich und die Türken* içinde (ss. 75-84). Eisenstadt.
- Kolçak, Ö. (2012a). Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Devlet Yapısına Dair Gözlemleri (1665). *Tarih Dergisi*, 54, (2011/2), 55-89.
- Kolçak, Ö. (2012b). *XVII. yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Kolçak, Ö. (2017). XVII. Yüzyıl Osmanlı-Habsburg Diplomasi Tarihine Bir Katkı: 1664 Vasvar Antlaşması'nın Tasdik Sürecine Dair Yeni Bulgular. *Divan*, (2017/2), 25-88.
- Kotljarchuk, A. (2006). *In the Shadows of Poland and Russia: The Grand Duchy of Lithuania and Sweden in the European Crisis of the mid-17th Century* (Doktora tezi). Södertörns Högskola. Stockholm: Södertörns Högskola.
- Kołodziejczyk, D. (2003). Semiotics of Behavior in Early Modern Diplomacy: Polish Embassies in Istanbul and Bahçesaray. *Journal of Early Modern History*, 7 (3-4), 245-256.
- Lehman, M. ve Werblowsky, O. A. (1993). Mysterious Tombstone in Ouderkerk and an unknown Sephardi Ambassador. J. Michman, (Ed.). *Dutch Jewish History: Proceedings of the Fifth Symposium on the history of the Jews in the Netherlands. November 25-28, 1991*. (C. 3). Kudüs.
- Masson, P. (1896). *Histoire du Commerce Français dans le Levant au XVIIe Siècle*. Paris: Libraire Hachette.
- McCluskey, P. (2016). An Ottoman envoy in Paris: Suleyman Aga's mission to the court of Louis XIV, 1669. *Osmanlı Araştırmaları-The Journal of Ottoman Studies*, 48, 337-355.
- Meyer, M.S., Semenova, L.E., Florya, B.N., Khavanova, O.V. ve Schwartz, I. (2007). *Russian and Ukrainian Diplomacy in the European International Relations in the Middle of the XVIIth Century (Русская и Украинская Дипломатия в Международных Отношениях в Европе Середины XVII В)*. Moskova: Humanity.
- Mörner, M. (1956). Paul Straßburg, ein Diplomat aus der Zeit des Dreißigjährigen Krieges. *Südost Forschungen*, 15, 327-363.

- Müller, L. (2004). *Consuls, Corsairs, and Commerce: The Swedish Consular Service and Long-distance Shipping, 1720-1815*. Stockholm.
- Östlund, J. (2014). *Saltets Pris: Svenska slavar i Nordafrika och handeln i Medelhavet 1650-1770*. Lund: Nordic Academic Press.
- Pàstine, O. (1952). *Genova e l'Impero Ottomano nel secolo XVII*. Cenova: Società Ligure di Storia Patria.
- Pylypchuk, Y. V. (2016). *Krımskoe Hanstvo v Skandinavskih i Avstriyskih İstoçnikah (Крымское Ханство В Скандинавских И Австрийских Источниках) [İskandinav ve Avusturya Kaynaklarında Kırım Hanlığı]*. *Journal EPOHI*, XXIV(2), 250-259.
- Roberts, M. (1984). *The Swedish Imperial Experience: 1560-1718*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Runciman, S. (1968). *The Great Church in Captivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Setton, K. M. (1991). *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*. Philadelphia: The American Philosophical Society.
- Szilágyi, S. (1882). Gabriel Bethlen und die schwedische Diplomatie. *Ungarische Revue*, 2, 457-488.
- Şen, M. (2015). Osmanlı Devleti Himayesinde Bir Kazak Atamanı ve İki Savaş (1669-1681). V. Melnik, M. Alpargu vd. (Ed.), *Türkiye-Ukrayna İlişkileri: Kazak Dönemi (1500-1800) içinde* (ss. 479-488). İstanbul: Çamlıca.
- Wieselgren, P. (1839). *DelaGardiska Archivet, eller Handlingar ur grefl. Dela-Gardiska Bibliotheket på Löberöd: Tolfte Delen [12. Cilt]*. Lund: Lundbergiska Boktryckeriet.
- Zajcev, I. V. (2009). La Politique Turque de Petro Dorosenko: Documents du fonds de Wojciech Bobowski à la BNF. *Cahiers du monde russe*, 50 (2-3), 511-532.
- Zetterstéen, K. V. (1952). De krımska tatarernas diplomatiska korrespondens med den svenska regeringen. *Kungliga Humanistiska Vetenskaps- Samfundet i Uppsala, (Särtryck ur) Årsbok 1952*, 7-16.